

فصل دهم

امور اجتماعی

الف- سال ۱۳۸۳

یکی از مهمترین دستاوردهای کشور در سالهای اخیر کاهش نرخ رشد جمعیت است که عمدتاً ناشی از روند نزولی نرخ باروری زنان می‌باشد. نرخ بالای رشد جمعیت در دهه ۶۵-۱۳۵۵ ساختار جمعیتی کشور را متحول نمود. اثرات این رشد پس از ورود کودکان دهه مزبور به دوران جوانی، به شکل گسترش مطالبات و تقاضاهای اجتماعی اقشار جوان جامعه متجلی گردیده است. تغییرات ساختار سنی جمعیت، الزامات و نیازهای جدیدی در ارتباط با تقاضاهای اجتماعی از قبیل آموزش (عمومی و عالی)، بهداشت و مهمتر از همه ایجاد اشتغال پایدار را مطرح نموده است. بهبود شاخصهای آموزشی، بهداشتی و توزیع درآمد حاکی از توجه ویژه به مسائل اجتماعی در سالهای اخیر بوده است. همچنین در جهت پاسخگویی به عرضه شتابان نیروی کار، اقدامات ویژه‌ای در ارتباط با بسیج منابع و امکانات بالفعل و بالقوه کشور نظیر استفاده از وجوه اداره شده، استفاده از منابع موضوع ماده ۵۶ قانون برنامه سوم، اعطای تسهیلات از محل حساب ذخیره ارزی و موارد دیگر صورت گرفته، که ماحصل آن افزایش تقاضا برای نیروی کار و کاهش نرخ بیکاری بوده است.

جمعیت و نیروی انسانی

در سال ۱۳۸۳ جمعیت کل کشور با نرخ رشدی معادل ۱/۵ درصد نسبت به سال قبل به ۶۷/۷ میلیون نفر بالغ گردید که این رشد در مقایسه با سال ۱۳۸۲، ۰/۱ واحد درصد کاهش داشت. در سال مورد بررسی ۶۶/۴ درصد از کل جمعیت در مناطق شهری و ۳۳/۶ درصد در مناطق روستایی ساکن بودند که در مقایسه با سال ۱۳۸۲ جمعیت شهری ۲/۳ درصد افزایش و جمعیت روستایی ۰/۲ درصد کاهش داشت. تمایل به مهاجرت و استقرار در شهرهای بزرگ که دارای بازار کار متنوع‌تر و درآمدهای مورد انتظار بالاتر می‌باشند، باعث کاهش جمعیت روستایی و متراکم‌تر شدن جمعیت در شهرهای بزرگ شده و از این رو این شهرها را با بسیاری از کاستی‌ها و نارساییهای زیست محیطی و خدماتی پیش‌بینی نشده مواجه نموده است.

در سال مورد بررسی جمعیت کمتر از ۱۵ سال حدود ۱۹/۳ میلیون نفر و ضریب جوانی جمعیت (نسبت جمعیت زیر ۱۵ سال به کل جمعیت) ۲۸/۶ درصد بود. این نسبت اگرچه در مقایسه با نسبت مشابه برای سال ۱۳۷۹ (۳۳/۳ درصد) کاهش قابل توجهی را نشان می‌دهد لیکن در کل نمایانگر حجم قابل توجه جمعیت کودک و نوجوان کشور می‌باشد. به‌طوری‌که می‌توان گفت تقریباً از هر ۴ نفر جمعیت کشور یک نفر به گروه سنی زیر ۱۵ سال تعلق دارد. در سالهای اخیر با خروج جمعیت متولد اوایل دهه ۱۳۶۰ از گروه سنی ۱۴-۰ ساله بر سهم جمعیت گروه سنی ۲۹-۱۵ ساله افزوده گردیده که پیامد آن فشار فزاینده مطالبات و تقاضاهای اجتماعی به‌ویژه در زمینه برخورداری از آموزش عالی و نیز اشتغال پایدار می‌باشد. این ترکیب هرم سنی جمعیت عمدتاً متأثر از افزایش قابل توجه زاد و ولد در دهه نخست انقلاب اسلامی از یک سو و کاهش نرخ مرگ و میر کودکان از سوی دیگر می‌باشد. ضریب جوانی جمعیت در سالهای اخیر روندی کاهنده داشته که ناشی از سیاستهای کنترل جمعیت در این سالها می‌باشد.

ترکیب سنی جمعیت			(درصد)
۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	گروههای سنی
۲۸/۶	۲۹/۷	۳۰/۸	جمعیت جوان (زیر ۱۵ سال)
۶۶/۷	۶۵/۶	۶۴/۵	جمعیت (۱۵-۶۴ سال)
۴/۷	۴/۷	۴/۷	جمعیت سالخورده (۶۴ به بالا)
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	کل جمعیت

ماخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی

در سال مورد بررسی جمعیت فعال اقتصادی با رشدی معادل ۲/۶ درصد نسبت به سال قبل به ۲۱/۶ میلیون نفر افزایش یافت. افزایش قابل توجه جمعیت فعال در سالهای اخیر ناشی از رشد فوقالعاده جمعیت در دهه ۱۳۶۰ می باشد که در حال حاضر بازار کار کشور را تحت تاثیر قرار

داده است. از جمعیت فوق الذکر ۱۴/۰ میلیون نفر آن را جمعیت فعال شهری و ۷/۶ میلیون نفر بقیه را جمعیت فعال روستایی تشکیل می دهد. نظر به اینکه نرخ رشد جمعیت تاثیر خود را با تاخیر زمانی بر جمعیت (۱۵-۶۴) ساله گذاشته و نرخ رشد جمعیت در دهه گذشته از رقم بالایی برخوردار بوده است، لذا اثرات این نرخ رشد بالا در افزایش جمعیت (۱۵-۶۴) ساله در سالهای اخیر منعکس گردیده است. به طوری که سهم جمعیت (۱۵-۶۴) ساله کشور از ۶۲/۰ درصد (۳۹۴۰۸ هزار نفر) در سال ۱۳۷۹ به ۶۵/۶ درصد (۴۳۷۴۶ هزار نفر) در سال ۱۳۸۲ و ۶۶/۷ درصد (۴۵۱۱۶ هزار نفر) در سال ۱۳۸۳ افزایش یافته و این افزایش سبب شدت گرفتن تقاضای کار در کشور گردیده است.

نسبت عمومی فعالیت^(۱) در کل کشور از ۳۱/۵ درصد در سال ۱۳۸۲ به ۳۱/۹ درصد در سال مورد بررسی رسید و بار تکفل^(۲) از ۲/۶۷ نفر در سال ۱۳۸۲ به ۲/۵۸ نفر در سال ۱۳۸۳ کاهش یافت. به این ترتیب در سال مورد بررسی هر ۱۰۰ نفر جمعیت شاغل متکفل ۲۵۸ نفر جمعیت غیرشاغل بوده است.

بازار کار

فزونی عرضه نیروی کار بر تقاضای آن و تعمیق شکاف موجود، وجود مشکلات ساختاری از بعد عرضه در اقتصاد، ضعف سرمایه گذاری، وجود نارسائیهای در زمینه قوانین مرتبط با بازار کار و انعطاف ناپذیر بودن برخی از این قوانین و مقررات از جمله چالشهای بازار کار می باشند. به این ترتیب بهبود وضعیت اشتغال و کاهش نرخ بیکاری در کشور با توجه به ماهیت ساختاری این پدیده، مستلزم سیاستها و اصلاحات ساختاری است. افزایش سرمایه گذاری و تولید، ثبات سیاستهای کلان اقتصادی، اصلاح پاره ای از قوانین و مقررات ناظر بر بازار کار نظیر قوانین کار و بیمه بیکاری به همراه سیاستهای معطوف به عرضه کار می تواند نقش موثری در تعادل عرضه و تقاضای نیروی کار کشور ایفا نماید.

بر اساس آمار مرکز آمار ایران، نرخ بیکاری کل کشور در آبان ماه سال ۱۳۸۳ معادل ۱۰/۳ درصد بود^(۳) که نسبت به رقم بیکاری سه ماهه چهارم سال ۱۳۸۲، به میزان ۱ واحد درصد کاهش یافت. نرخ بیکاری برای اردیبهشت ماه سال مورد بررسی معادل ۱۰/۴ درصد بود. رشد قابل توجه سرمایه گذاری خصوصاً سرمایه گذاری بخش خصوصی و همچنین تسهیلات اعطایی بانکها از منابع قرض الحسنه و وجوه اداره شده جهت ایجاد اشتغال و بازگشت بخشی از مهاجرین افغانی از جمله دلایل کاهش نرخ بیکاری در سال ۱۳۸۳ نسبت به سال ۱۳۸۲ بوده است. بر اساس آمار مذکور، طی سال مورد بررسی نرخ بیکاری مردان از میزان ۱۰/۱ درصد در آبان ماه ۱۳۸۲ به ۹/۰ درصد در آبان ماه ۱۳۸۳ کاهش و نرخ بیکاری زنان از ۲۱/۲ درصد در آبان ماه ۱۳۸۲ به ۳/۴ واحد درصد کاهش به ۱۷/۸ درصد در آبان ماه ۱۳۸۳ رسید. علت بالا بودن نرخ بیکاری زنان در سالهای اخیر عمدتاً ناشی از رشد فزاینده تقاضای کار زنان طی سالهای اخیر در اثر افزایش نرخ مشارکت زنان در فعالیتهای اقتصادی و اجتماعی و جمعیت بالقوه فعال آنان از یکسو و عدم ایجاد فرصتهای شغلی متناسب جهت این قشر از جامعه از سوی دیگر بود.

بررسی وضعیت نرخ بیکاری برحسب مناطق شهری و روستایی نشان می دهد که طی سه ماهه سوم سال ۱۳۸۳ نرخ بیکاری مناطق شهری در مقایسه با نرخ بیکاری سه ماهه چهارم سال ۱۳۸۲ معادل ۰/۲ واحد درصد افزایش یافته است، به گونه ای

۱- نسبت جمعیت فعال به کل جمعیت
 ۲- نسبت جمعیت غیرشاغل به جمعیت شاغل
 ۳- در سه ماهه چهارم سال ۱۳۸۳ آمارگیری از ویژگیهای اشتغال و بیکاری خانوارها توسط مرکز آمار ایران انجام نگرفت.

که طی ده ماه از ۱۲/۱ درصد در بهمن ماه سال ۱۳۸۲ به ۱۲/۳ درصد در آبان ماه سال ۱۳۸۳ رسید. نرخ بیکاری مناطق روستایی طی دوره مذکور نیز با کاهشی معادل ۳/۱ واحد درصد از ۹/۹ درصد به ۶/۸ درصد کاهش یافت. نرخ بیکاری در مناطق شهری و روستایی در اردیبهشت ماه سال ۱۳۸۳ به ترتیب برای مناطق شهری و روستایی ۱۱/۹ و ۷/۶ درصد بود.

بر اساس نمونه‌گیری مرکز آمار ایران در آبان ماه سال ۱۳۸۳ از جمعیت شاغل ۲۲/۹ درصد در بخش کشاورزی، ۳۰/۱ درصد در بخش صنعت و ۴۷/۰ درصد در بخش خدمات شاغل بودند که در مقایسه با سال قبل سهم بخش کشاورزی افزایش و از سهم بخشهای صنعت و خدمات کاسته گردیده است. سهم بخش کشاورزی، صنعت و خدمات از کل شاغلین در سال ۱۳۸۲ به ترتیب ۲۰/۹، ۳۱/۰ و ۴۸/۱ درصد بود.

اهم اقدامات انجام شده در مورد اشتغال

۱- تسهیلات تکلیفی

مطابق بند (پ) تبصره ۳ قانون بودجه سال ۱۳۸۳ کل کشور مقرر شد از کل ۳۰۰۰ میلیارد ریال افزایش سقف مانده تسهیلات تکلیفی در این سال، ۷۵ درصد به بخشهای تعاونی و خصوصی و ۲۵ درصد آن به بخش دولتی اختصاص یابد که حداقل ۶۵ درصد از سهم بخشهای تعاونی و خصوصی برای اعطای تسهیلات با اهداف اشتغالزایی در مناطق توسعه نیافته (براساس شاخصهایی که با پیشنهاد سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور و تأیید شورای عالی اشتغال به تصویب هیات وزیران خواهد رسید) بین استانها توزیع شود تا از طریق بانکهای عامل در اختیار متقاضیان قرار گیرد. همچنین براساس بند مذکور بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران موظف گردید مبلغ ۱۰۰ میلیارد ریال تسهیلات موضوع این تبصره را از طریق دفتر «همکاریهای فناوری ریاست جمهوری» به منظور ایجاد اشتغال مولد جهت متخصصین فارغ التحصیل ممتاز دانشگاهها و جلوگیری از فرار مغزها اختصاص دهد.

بررسی ارقام مصوب و عملکرد اعطای تسهیلات تکلیفی در سال ۱۳۸۳ نشان می‌دهد از ۳۰۰۰ میلیارد ریال سقف تسهیلات مزبور در این سال، ۱۶۷۰ میلیارد ریال آن جهت اعطای تسهیلات با اهداف اشتغالزایی در نظر گرفته شد. از این مبلغ نیز معادل ۶۴۱/۸ میلیارد ریال آن، (۳۸/۴ درصد) مورد تصویب قرار گرفت. در این سال بانکهای عامل مبلغ ۴۵۵/۳ میلیارد ریال به صورت اعطای تسهیلات به طرحهای مصوب پرداخت کردند. عدم وجود هماهنگی بین بانکها و دستگاههای اجرایی، عدم ارائه به موقع مدارک و محقق نشدن شرایط تعیین شده در قرارداد پرداخت تسهیلات توسط برخی از متقاضیان از یک سو و ناتوانی متقاضیان در تامین سهم آورده، عدم ابلاغ به موقع آیین‌نامه‌های اجرایی و پرداخت مرحله‌ای تسهیلات مصوب خصوصاً در رابطه با عقد مشارکت مدنی از سوی دیگر را می‌توان از دلایل عمده عملکرد پایین تسهیلات تکلیفی در مقایسه با میزان مصوب این تسهیلات دانست.

۲- تسهیلات اشتغالزایی در قالب وجوه اداره شده

اعتبارات وجوه اداره شده در بخشهای مختلف تولیدی از ابتدای برنامه سوم و به موجب ماده ۵۴ این قانون، در قوانین بودجه سنواتی در تبصره‌های مختلف (تبصره ۳، ۱۱، ۲۹ و ...) پیش بینی گردیده است. این اعتبارات به طور عمده برای اجرای فعالیتهای اشتغالزایی یا توسعه سرمایه‌گذاری فعالیتهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بخشهای مختلف خصوصی و تعاونی مورد استفاده قرار می‌گیرد. بخشی از این اعتبارات در ردیف متمرکز ۵۰۳۶۱۰ قانون بودجه با عنوان وجوه اداره شده برای اجرای طرحهای تولیدی، اعطای تسهیلات به طرحها و فعالیتهای اشتغالزا اختصاص یافته و به دو صورت ملی و استانی می‌باشد. آن بخش از این تسهیلات که در رابطه با اجرای طرحهای ملی می‌باشد پس از مطرح گردیدن در کمیسیون تخصصی شورای عالی اشتغال به این شورا ارائه شده و پس از تصویب از محل اعتبارات مربوطه به وسیله بخشهای خصوصی و تعاونی عملیاتی می‌گردد. بخش دیگری از این تسهیلات که به طرحهای استانی اختصاص دارد، با توجه به ظرفیتهای بالقوه و موقعیتهای استانها به آنها واگذار می‌شود.

به موجب ردیف ۵۰۳۶۱۰ قانون بودجه سال ۱۳۸۳ کل کشور مقرر شده بود مبلغ ۴۵۰۰ میلیارد ریال اعتبار تحت عنوان «وجوه اداره شده» برای اعطای تسهیلات بانکی به طرحهای سرمایه‌گذاری اشتغال‌زایی بخشهای تولیدی، خدماتی، بخش خصوصی و خوداشتغالی با اولویت زنان سرپرست خانوار اختصاص یابد. از آنجایی که بانکهای عامل طی سالهای ۱۳۸۰ و ۱۳۸۱ موظف گردیده بودند تا دو برابر اعتبار ابلاغی در خصوص طرحهای بخش کشاورزی و خدمات و سه برابر اعتبار ابلاغی در بخش صنعت به پذیرش طرح از محل وجوه اداره شده اقدام کنند، لذا شورای عالی اشتغال مقرر نمود که اعتبارات منظور شده در قالب ردیف فوق در سال ۱۳۸۳ عمدتاً جهت پرداخت تعهدات قبلی بانکها مورد استفاده قرار گیرد. در مجموع از بابت وجوه اداره شده اشتغال‌زایی از سال ۱۳۸۰ تا پایان سال ۱۳۸۳ جمعاً مبلغ ۱۰۴۱۸/۹ میلیارد ریال از سوی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی به حساب بانکهای عامل واریز گردید. بانکها نیز مبلغ ۱۶۲۷۴/۸ میلیارد ریال طرح تصویب نموده و مبلغ ۱۲۰۲۹/۹ میلیارد ریال تسهیلات پرداخت نموده‌اند. از این محل حدود ۲۷۴ هزار نفر فرصت شغلی جدید ایجاد گردید.

۳- ماده ۵۶ قانون برنامه سوم

به موجب ماده ۵۶ قانون برنامه سوم، نظام بانکی کشور موظف شد در طول سالهای اجرای برنامه سوم به نحوی برنامه‌ریزی و اقدام نماید که همواره پس از کسر ذخایر قانونی و احتیاطی سپرده‌های قرض الحسنه پس انداز که حداکثر از ۲۰ درصد آن تجاوز نمی‌کند، حداقل ۷۰ درصد بقیه را بصورت وام برای ابزار کار در اختیار کسانی قرار دهد که برای کارکردن امکان تهیه وسایل کار خود را ندارند. این وام در ابتدا به مبلغ ده میلیون ریال در اختیار افراد حقیقی قرار گرفت، سپس براساس قانون اصلاح ماده ۵۶ قانون برنامه سوم، از ابتدای آذر ماه ۱۳۸۰ مبلغ آن به سی میلیون ریال افزایش یافت و ضمناً مقرر گردید علاوه بر اشخاص حقیقی، اشخاص حقوقی غیر دولتی نیز بتوانند از این تسهیلات استفاده نمایند.

طی سالهای ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ با توجه به اصلاحات انجام شده در آیین‌نامه و دستورالعمل اجرایی ماده ۵۶ و نهایتاً تصویب دستورالعمل جدید در اواخر سال توسط شورای پول و اعتبار از یکسو و تغییر در فرآیند اجرایی اعطای تسهیلات مزبور براساس سیستم مکانیزه پیشنهادی صندوق حمایت از فرصت‌های شغلی از سوی دیگر موجب گردید که عملکرد دو سال ۸۳-۱۳۸۲ عمدتاً در سالهای ۸۴-۱۳۸۳ صورت پذیرد. در مجموع مانده تسهیلات اعطایی در قالب ماده ۵۶ قانون برنامه سوم در پایان سال ۱۳۸۳ به رقم ۱۵۴۱۳/۱ میلیارد ریال رسید. افزایش در مانده سال ۱۳۸۳ در مقایسه با پایان سال ۱۳۸۲ معادل ۳۹۷۴/۹ میلیارد ریال بوده است.

۴- حساب ذخیره ارزی

در سال ۱۳۸۳ جهت حمایت از فعالیتهای تولیدی با هدف ایجاد فرصتهای جدید شغلی، از منابع حساب ذخیره ارزی نیز استفاده قابل توجهی گردید به طوری که بر اساس آمار عملکرد تسهیلات اعطایی بانکها تا پایان سال ۱۳۸۳ ارزش کل طرحهای مصوب جهت استفاده از این تسهیلات ۱۰۲۵۷/۳ میلیون دلار و ارزش طرحهای قرارداد منعقد شده با مشتریان ۶۸۷۴/۲ میلیون دلار بوده است.

۵- صندوق حمایت از فرصتهای شغلی

به موجب بند «خ» تبصره ۳ قانون بودجه سال ۱۳۸۲ مقرر گردید که مبلغ ۵۰۰ میلیارد ریال به عنوان افزایش سرمایه دولت در صندوق حمایت از فرصتهای شغلی برای اعطای تسهیلات به طرحهای زودبازده اشتغال‌زا و خوداشتغالی تا سقف سی میلیون ریال در اختیار صندوق مذکور قرار گیرد. در این رابطه در سال ۱۳۸۳ مبلغ ۴۲۵ میلیارد ریال تسهیلات از این محل به ۱۱۱۸۹ نفر پرداخت گردید.

عملکرد صندوق بیمه بیکاری در سال ۱۳۸۳^(۱)

براساس ماده (۱) قانون بیمه بیکاری، کلیه مشمولین قانون تامین اجتماعی که تابع قوانین «کار» و «کار کشاورزی» هستند مشمول این قانون می‌باشند. براساس مفاد این قانون، حمایت و هدایت بیکاران مشمول این قانون بعهده وزارت کار و امور اجتماعی است و در مقابل سازمان تامین اجتماعی عهده‌دار دریافت حق بیمه و تنظیم اسناد و مدارک بیمه شدگان و پرداخت مقرری به آنها می‌باشد. تنها محل درآمد صندوق بیمه بیکاری، حق بیمه‌ای است که به موجب ماده (۵) قانون مزبور به میزان ۳ درصد مزد بیمه شده، تعیین گردیده است. حق بیمه مذکور توسط کارفرما تامین و پرداخت می‌شود. براساس ماده (۷) قانون بیمه بیکاری، مدت پرداخت مقرری بیمه بیکاری برای افراد مجرد حداقل ۶ و حداکثر ۳۶ ماه و برای افراد متاهل حداقل ۱۲ و حداکثر ۵۰ ماه می‌باشد. فرد مشمول بیمه بیکاری لازم است قبل از بیکار شدن حداقل دارای ۶ ماه سابقه پرداخت حق بیمه باشد.

براساس آمار موجود در پایان سال ۱۳۸۳، تعداد مقرری بگیران صندوق بیمه بیکاری به ۱۳۳۵۵۲ نفر بالغ گردید که در مقایسه با رقم پایان سال ۱۳۸۲ بیش از ۱/۳ درصد افزایش نشان می‌دهد.

تعداد مقرری بگیران از صندوق بیمه بیکاری

(نفر)

تعداد مقرری بگیران در پایان سال ۱۳۸۲	تعداد برقراری مقرری در سال ۱۳۸۳	تعداد موارد قطع مقرری در سال ۱۳۸۳	تعداد مقرری بگیران در پایان سال ۱۳۸۳
۱۳۱۸۴۲	۹۹۳۳۴	۹۷۶۲۴	۱۳۳۵۵۲

ماخذ: سازمان تامین اجتماعی

عواملی که در رشد تعداد مقرری بگیران در سالهای اخیر موثر بوده است به شرح ذیل می‌باشد:

- تعطیلی تعدادی از کارگاههای بزرگ به دلیل مشکلات اقتصادی
- انحلال تعدادی از شرکتهای بزرگ وابسته به دولت
- تداوم اجرای سیاست خصوصی سازی دولت
- تاکید استفاده از مقرری بیمه بیکاری از سوی مقامات در استانها به منظور جلوگیری از تنشهای کارگری در کارگاههای دارای مشکلات مدیریتی و نقدینگی
- تعدیل نیروی انسانی در تعدادی از شرکتهای به دلیل مشکلات تولید و نقدینگی.

توزیع علل قطع مقرری بیمه بیکاری در سال ۱۳۸۳

تعداد کل قطع مقرری	استفاده از حداکثر مدت	اشتغال مجدد	سایر
۹۷۶۲۴	۷۴۸۰۵	۱۴۱۵۰	۸۶۶۹
۱۰۰/۰	۷۶/۶	۱۴/۵	۸/۹

ماخذ: سازمان تامین اجتماعی

شایان ذکر است که در سال ۱۳۸۳ اغلب مقرری بگیران صرفاً بدلیل اتمام مدت استحقاقی آنها از فهرست مقرری بگیران حذف و تنها ۱۴/۵ درصد از آنان به دلیل اشتغال مجدد قبل از اتمام دوره دریافت مقرری از فهرست مذکور خارج شدند.

دستمزد و حقوق

یکی از اهداف مهم اقتصادی-اجتماعی دولتها حمایت و پشتیبانی از نیروی کار جهت حفظ قدرت خرید و رفاه زندگی و نیز تامین امنیت شغلی آنان می‌باشد. یکی از جنبه‌های اصلی این حمایت تعیین حداقل مزد برای کارگران و تعیین ضریب حقوق برای کارمندان دولت می‌باشد. در این رابطه شورای عالی کار موظف است هر ساله میزان حداقل مزد کارگران را اعلام نماید. رقم حداقل دستمزد اسمی ماهانه در سال ۱۳۸۳ با ۲۴/۹ درصد افزایش نسبت به سال قبل معادل ۱۰۶۶۰۰۰ ریال تعیین گردید. با در نظر گرفتن نرخ تورم در این سال (۱۵/۲ درصد)، حداقل دستمزد واقعی ماهانه ۸/۴ درصد افزایش داشته است. همچنین ضریب حقوق کارکنان دولت نیز از ۳۲۰ در سال ۱۳۸۲ به ۳۵۰ در سال مورد بررسی افزایش یافت که با ملحوظ داشتن

۱- قانون بیمه بیکاری در سال ۱۳۶۹ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید.

حداکثر ۵ درصد افزایش سالانه، کل حقوق کارکنان دولت در این سال ۱۴/۴ درصد افزایش یافت که کمتر از نرخ تورم در این سال (۱۵/۲ درصد) بود. لازم به توضیح است تعدیل دستمزدها و حقوقها باید براساس دو عامل مهم تورم و بهره وری نیروی کار صورت پذیرد. تعدیل دستمزد و حقوق براساس تورم یک افزایش همگانی است که کلیه کارکنان به نسبت مساوی از آن منتفع می گردند، لیکن افزایش دستمزد و حقوق براساس بهره وری نیروی کار، بستگی به شایستگیها و تواناییهای فردی در جهت پیشبرد اهداف سازمانی دارد.

بهره وری نیروی کار

برای اندازه گیری بهره وری نیروی کار در یک بخش از اقتصاد می توان از نسبت ارزش افزوده به تعداد شاغلین آن بخش استفاده نمود. در سطح کل اقتصاد نیز بهره وری نیروی کار از نسبت تولید ناخالص داخلی به تعداد کل شاغلین بدست می آید.

برآورد میزان بهره وری نیروی کار در کل اقتصاد در طی دوره ۸۳-۱۳۸۱ (۱۳۷۶=۱۰۰)

۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱
تولید ناخالص داخلی		
۳۹۸۲۳۴	۳۷۹۸۳۸	۳۵۵۵۵۴
به قیمت پایه (میلیارد ریال)		
۱۸۹۰۶۰۰۰	۱۸۱۵۲۶۰۹	۱۷۴۹۹۲۷۲
تعداد شاغلین (۱) (نفر)		
میزان بهره وری نیروی کار		
۲۱۰۶۳/۹	۲۰۹۲۴/۷	۲۰۳۱۸/۲
(هزارریال / نفر)		
۰/۷	۳/۰	۳/۹
درصد تغییرات		

۱- برآورد سازمان مدیریت و برنامه ریزی

تغییرات بهره وری نیروی کار می تواند به دلایل مختلفی نظیر تغییر موجودی سرمایه، تغییر سطح کیفی نیروی کار در اثر آموزش، کسب تجربه، تقسیم کار، تغییر شرایط کار، مهارت در مدیریت و ... باشد.

مقایسه میزان بهره وری نیروی کار به تفکیک بخشهای اقتصادی و نیز بهره وری نیروی کار در کل اقتصاد طی سالهای ۸۳-۱۳۸۱ اگرچه حاکی از افزایش بهره وری

نیروی کار در کل اقتصاد و بخشهای سه گانه صنعت، کشاورزی و خدمات می باشد لیکن روند رشد بهره وری کل اقتصاد و بخشهای سه گانه با کاهش روبرو بوده است. کاهش رشد بهره وری در کل کشور عمدتاً ناشی از کاهش بهره وری در بخش خدمات و تقلیل رشد بهره وری در بخش کشاورزی می باشد.

بهره وری نیروی کار برحسب بخشهای اقتصادی (۱)

(۱۳۷۶=۱۰۰)

سال	صنایع و معادن			کشاورزی			خدمات		
	ارزش افزوده (میلیارد ریال)	شاغلین (نفر)	بهره وری (هزارریال/نفر)	ارزش افزوده (میلیارد ریال)	شاغلین (نفر)	بهره وری (هزارریال/نفر)	ارزش افزوده (میلیارد ریال)	شاغلین (نفر)	بهره وری (هزارریال/نفر)
۱۳۸۱	۸۳۴۳۰	۵۶۳۸۹۵۰	۱۴۷۹۵/۳	۴۹۸۱۸	۳۶۹۲۴۰۷	۱۳۴۹۲/۰	۱۸۶۸۲۸	۸۱۶۷۹۱۵	۲۲۸۷۳/۴
۱۳۸۲	۸۹۹۱۰	۵۹۲۰۵۱۹	۱۵۱۸۶/۲	۵۲۳۶۲	۳۷۱۳۳۶۷	۱۴۳۷۰/۲	۱۹۵۶۱۴	۸۵۱۸۷۲۳	۲۲۹۶۲/۸
۱۳۸۳	۹۷۴۹۰	۶۰۸۳۳۷۳	۱۶۰۲۵/۶	۵۴۵۲۱	۳۷۳۳۷۵۳	۱۴۶۰۲/۲	۲۰۴۶۰۳	۸۹۶۰۴۸۶	۲۲۸۳۳/۹

۱- آمار شاغلین برآورد سازمان مدیریت و برنامه ریزی می باشد.

توزیع درآمد

طی سال ۱۳۸۳ در مناطق شهری کشور، سهم درآمد ۱۰ درصد فقیرترین افراد جامعه معادل ۲/۱ درصد و سهم ۱۰ درصد ثروتمندترین افراد معادل ۳۰/۳ درصد از درآمد جامعه بود. در این سال سهم دهک اول درآمدی نسبت به سال گذشته با ۵/۰ درصد افزایش و سهم دهک دهم با ۵/۳ درصد کاهش مواجه بود، از اینرو نسبت سهم ۱۰ درصد ثروتمندترین افراد جامعه به فقیرترین افراد با ۱۰ درصد کاهش از ۱۶ برابر در سال ۱۳۸۲ به ۱۴/۴ برابر در سال ۱۳۸۳ کاهش یافت که نشان دهنده بهبود توزیع درآمد در مناطق شهری کشور طی سال مورد بررسی می باشد.

همچنین در سال ۱۳۸۳ ضریب جینی در مناطق شهری کشور معادل ۰/۳۹۹۶ بود که نسبت به سال گذشته ۳/۸ درصد کاهش نشان می دهد. کاهش این ضریب موید بهتر شدن توزیع درآمد در مناطق شهری کشور در سال مورد بررسی می باشد.

بودجه خانوار در مناطق شهری

شاخصهای نابرابری توزیع درآمد در مناطق شهری

۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۱	
۰/۳۹۹۶	۰/۴۱۵۶	۰/۴۱۹۱	ضریب جینی
۱۵/۸۳	۱۵/۰۵	۱۴/۹۸	سهم ۴۰ درصد خانوارهای کم درآمد (درصد)
۳۷/۰۷	۳۶/۵۴	۳۶/۰۷	سهم ۴۰ درصد خانوارهای با درآمد متوسط (درصد)
۴۷/۱۰	۴۸/۴۲	۴۸/۹۵	سهم ۲۰ درصد خانوارهای با درآمد بالا (درصد)
۱۴/۴	۱۶/۰	۱۷/۱	نسبت ۱۰ درصد ثروتمندترین به ۱۰ درصد از فقیرترین خانوارها

در سال ۱۳۸۳ بررسی از هزینه و درآمد خانوارهای ساکن در مناطق شهری در ۷۲ شهر و با مراجعه به ۱۳۰۰۰ خانوار نمونه انجام گرفت، که نتایج آن به شرح زیر است:

الف) هزینه :

در سال مورد بررسی متوسط هزینه ناخالص سالانه یک خانوار شهری ۶۰۳۴۴ هزار ریال (ماهانه ۵۰۲۹ هزار ریال) بود که نسبت به سال قبل ۲۲/۴ درصد افزایش داشت. از کل مبلغ مزبور ۲۴/۸ درصد به گروه هزینه «خوراکیها و آشامیدنیها»، ۲۶/۸ درصد مربوط به گروه هزینه «مسکن، آب، برق و گاز و سایر سوختها» و ۱۵ درصد به گروه هزینه «حمل و نقل» اختصاص داشت که در مقایسه با ارقام مشابه سال قبل به ترتیب ۱۷/۹، ۱۶/۹ و ۳۲/۵ درصد افزایش داشت.

همچنین بررسی متوسط هزینه ناخالص سالانه یک خانوار ساکن در مناطق شهری استانهای مختلف نمایانگر این است که استان تهران با ۷۹۶۸۰ هزار ریال (ماهانه حدود ۶۶۴۰ هزار ریال) بیشترین و استان هرمزگان با ۳۷۴۹۰ هزار ریال (ماهانه حدود ۳۱۲۴ هزار ریال) کمترین هزینه را به خود اختصاص داده‌اند.

ب) درآمد:

در سال مورد بررسی مجموع درآمد پولی و غیر پولی ناخالص سالانه یک خانوار شهری بالغ بر ۵۵۶۶۲ هزار ریال (ماهانه ۴۶۳۹ هزار ریال) بود که ۷۴/۹ درصد آن را درآمد پولی ناخالص و ۲۵/۱ درصد را درآمد غیر پولی تشکیل داده است. در سال ۱۳۸۳ کل درآمد پولی و غیر پولی خانوار نسبت به سال قبل حدود ۲۰/۷ درصد افزایش داشت. در این میان میزان افزایش درآمد پولی خانوار ۲۲/۷ درصد و درآمد غیر پولی ۱۵ درصد بود. شایان ذکر است در سال ۱۳۸۳ معادل ۱۹/۷ درصد از کل درآمدهای پولی و غیر پولی را ارزش اجاری مسکن شخصی (مالک‌نشین) تشکیل داد.

از نظر متوسط درآمد ناخالص سالانه یک خانوار شهری، استان تهران با ۷۵۰۴۲ هزار ریال (ماهانه حدود ۶۲۵۴ هزار ریال) بیشترین و استان قم با ۳۵۴۴۴ هزار ریال (ماهانه حدود ۲۹۵۴ هزار ریال) کمترین درآمد را دارا بوده‌اند.

آموزش و پرورش

نسبت باسوادی در جمعیت ۶ ساله و بالاتر

(درصد)			
کل کشور	مناطق شهری	مناطق روستایی(۱)	
۸۵/۵	۹۲/۰	۷۴/۸	۱۳۸۲
۸۶/۵	۹۲/۶	۷۶/۵	۱۳۸۳

ماخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور
۱- آمار مربوط به جمعیت غیر ساکن در آمار مناطق روستایی منظور گردیده است.

در سال ۱۳۸۳ نسبت باسوادی در جمعیت ۶ ساله و بالاتر در کل کشور با یک واحد درصد افزایش به ۸۶/۵ درصد بالغ گردید. در سال مذکور نسبت جمعیت تحت تعلیم به لازم‌التعلیم در گروه سنی ۶ تا ۱۴ ساله در مناطق مختلف با اندکی افزایش مواجه بود و این نسبت در کل کشور به ۹۶/۳ درصد رسید. نسبت باسوادی در گروه سنی ۶ تا ۲۹ ساله در کل کشور نیز معادل ۹۶/۵ درصد بود که در مقایسه با سال قبل از ۰/۲ واحد درصد افزایش برخوردار بود.

آموزش و پرورش عمومی از دو مرحله آموزش پایه و آموزش نیمه تخصصی نظری تشکیل شده است. آموزش پایه شامل دوره‌های تحصیلی قبل از دبستان، ابتدایی و راهنمایی تحصیلی بوده که دوره ابتدایی جزء آموزش‌های اجباری می‌باشد. آموزش نیمه تخصصی نظری نیز دوره‌های تحصیلی متوسطه نظری و پیش‌دانشگاهی را در بر می‌گیرد.

نسبت جمعیت تحت تعلیم به لازم‌التعلیم و نسبت باسوادی (درصد)

۱۳۸۳	۱۳۸۲	
		نسبت جمعیت تحت تعلیم به لازم‌التعلیم
		در گروه سنی ۶ تا ۱۴ ساله:
۹۸/۶	۹۸/۵	مناطق شهری
۹۱/۲	۹۱/۰	مناطق روستایی
۹۶/۳	۹۶/۰	کل کشور
		نسبت با سوادی
		در گروه سنی ۶ تا ۲۹ ساله:
۹۸/۲	۹۸/۰	مناطق شهری
۹۳/۴	۹۳/۰	مناطق روستایی
۹۶/۵	۹۶/۳	کل کشور

ماخذ: سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور

تعداد کل دانش‌آموزان (آموزش عمومی و پیش‌دبستانی) به تبع روند رو به کاهش نرخ رشد جمعیت در سالهای اخیر، روند نزولی داشته و به حدود ۱۵/۸^(۱) میلیون نفر در سال تحصیلی ۱۳۸۳-۸۴ رسیده است که در مقایسه با سال قبل ۴/۸ درصد کاهش نشان می‌دهد. کاهش تعداد دانش‌آموزان در همه مقاطع تحصیلی وجود داشته است، به طوری که تعداد دانش‌آموزان در مقاطع ابتدایی، راهنمایی و متوسطه به ترتیب ۶/۶، ۱/۷ و ۵/۳ درصد و تعداد دانش‌آموزان در دوره پیش‌دانشگاهی معادل ۵/۳ درصد در مقایسه با سال تحصیلی قبل کاهش داشته است.

در سال تحصیلی ۱۳۸۳-۸۴، حدود ۴/۲ میلیون دانش‌آموز در دوره‌های روزانه واحدهای آموزشی متوسطه و پیش‌دانشگاهی به تحصیل اشتغال داشتند که با احتساب دانش‌آموزان دوره‌های بزرگسالان (شبانه) این تعداد به حدود ۴/۶ میلیون دانش‌آموز بالغ می‌گردد. نسبت دانش‌آموزان دختر در مقاطع متوسطه و پیش‌دانشگاهی به ترتیب ۴۹/۲ و ۶۳/۴ درصد بود.

دانش‌آموزان مقاطع مختلف تحصیلی برحسب جنس (۱)

(نفر)

درصد تغییر	۱۳۸۳-۸۴		۱۳۸۲-۸۳		
	دختر	پسر	دختر	پسر	
					ابتدایی
-۷/۰	-۶/۲	۳۲۱۵۵۰۷	۲۹۹۱۲۱۱	۳۴۵۷۵۵۹	۳۱۹۰۳۵۸
-۶/۷	-۶/۴	۲۳۴۵۱۶۸	۲۰۲۵۹۲۶	۲۵۱۴۹۴۳	۲۱۶۳۶۲۱
-۱/۳	-۱/۰	۱۹۱۷۸۸۸	۱۸۵۴۶۹۷	۱۹۴۴۲۵۶	۱۸۷۳۵۱۵
					متوسطه عمومی (۲)
-۵/۵	-۴/۹	۷۴۷۸۵۶۳	۶۸۷۱۸۳۴	۷۹۱۶۷۵۸	۷۲۲۷۴۹۴
					جمع

۲- بدون احتساب دانش‌آموزان دوره پیش‌دانشگاهی

۱- شامل دانش‌آموزان بزرگسال نمی‌باشد.

ماخذ: وزارت آموزش و پرورش

ترکیب دانش‌آموزان مقاطع مختلف تحصیلی در مناطق شهری و روستایی

(درصد)

۱۳۸۳-۸۴		۱۳۸۲-۸۳		
مناطق روستایی	مناطق شهری	مناطق روستایی	مناطق شهری	
۳۹/۵	۶۰/۵	۴۰/۶	۵۹/۴	ابتدایی
۳۱/۲	۶۸/۸	۳۱/۰	۶۹/۰	راهنمایی تحصیلی
۱۵/۶	۸۴/۴	۱۵/۲	۸۴/۸	متوسطه عمومی
				جمع
۲۹/۸	۷۰/۲	۲۸/۹	۷۱/۱	

ماخذ: وزارت آموزش و پرورش

یکی از جهت‌گیریهای اصلی برنامه سوم توسعه در بخش آموزش و پرورش افزایش مشارکت مردمی و تقویت نقش بخش خصوصی در آموزش و پرورش بوده است (ماده ۱۴۴ قانون برنامه سوم توسعه) که در این ارتباط افزایش تعداد دانش‌آموزان مدارس غیرانتفاعی قابل توجه می‌باشد. در سال تحصیلی ۱۳۸۳-۸۴ علی‌رغم کاهش تعداد کل دانش‌آموزان (شامل دولتی و غیرانتفاعی)، تعداد دانش‌آموزان مدارس غیرانتفاعی مقاطع سه‌گانه با ۴/۲ درصد افزایش نسبت به سال تحصیلی گذشته به ۸۹۷ هزار نفر بالغ گردید، به طوری که سهم دانش‌آموزان این مدارس از کل دانش‌آموزان از ۵/۷ درصد در سال تحصیلی قبل به ۶/۳ درصد در سال مورد بررسی افزایش یافت.

۱- از این تعداد حدود ۴۹۰ هزار نفر را دانش‌آموزان بزرگسال تشکیل می‌دهد که در مقایسه با رقم مشابه سال قبل ۴/۵ درصد کاهش داشته است.

(نفر)

دانش آموزان مدارس غیر انتفاعی در مقاطع مختلف تحصیلی

درصد تغییر		سهم در کل دانش آموزان (درصد)		تعداد (نفر)		
۱۳۸۳-۸۴	۱۳۸۲-۸۳	۱۳۸۳-۸۴	۱۳۸۲-۸۳	۱۳۸۳-۸۴	۱۳۸۲-۸۳	
۶/۶	۶/۵	۵/۴	۴/۷	۳۳۵۲۲۵	۳۱۴۳۸۴	ابتدایی
-۱/۳	۲/۴	۶/۳	۵/۹	۲۷۳۹۱۸	۲۷۷۵۱۸	راهنمائی تحصیلی
۷/۰	۶/۹	۷/۶	۷/۰	۲۸۸۱۰۹	۲۶۹۱۴۲	متوسطه عمومی
۴/۲	۵/۳	۶/۳	۵/۷	۸۹۷۲۵۲	۸۶۱۰۴۴	جمع

ماخذ: وزارت آموزش و پرورش

در سال تحصیلی ۱۳۸۳-۸۴ شاخصهای آموزشی «دانش آموز به مدرسه»، «دانش آموز به کلاس» و «دانش آموز به معلم» عمدتاً به دلیل کاهش تعداد دانش آموزان و افزایش تعداد معلمان بهبود یافت.

شاخصهای کیفیت آموزشی در ایران

سال تحصیلی			
۱۳۸۳-۸۴	۱۳۸۲-۸۳	۱۳۸۱-۸۲	
۱۱۱/۹	۱۲۰/۲	۱۲۷/۵	دانش آموز به مدرسه
۲۴/۲	۲۵/۰	۲۴/۹	دانش آموز به کلاس
۱۷/۳	۱۷/۹	۱۷/۷	دانش آموز به معلم

ماخذ: وزارت آموزش و پرورش

در سال ۱۳۸۳ تعداد بی سوادان و کم سوادان تحت پوشش فعالیتهای سوادآموزی برابر ۱۰۵۶ هزار نفر بود. از کل سواد آموزان حدود ۴۵/۸ درصد در دوره مقدماتی و ۵۴/۲ درصد بقیه در مقاطع تکمیلی، پایانی و پنجم ابتدایی به سواد آموزی اشتغال داشتند.

آموزش عالی

در سال تحصیلی ۱۳۸۳-۸۴ تعداد کل دانشجویان تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و نیز دانشگاه آزاد اسلامی از ۱/۹ میلیون نفر به ۲/۴ میلیون نفر افزایش یافت که در این میان تعداد دانشجویان دانشگاهها و موسسات آموزش عالی دولتی و پیام نور با ۶۷/۶ درصد افزایش به حدود ۱۳۵۰ هزار نفر و دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی با ۱۳/۵ درصد افزایش به حدود ۱۰۹۹ هزار نفر بالغ گردید. همچنین در این سال تحصیلی تعداد کل دانشجویان مرد و زن به ترتیب با افزایشی معادل ۲۴/۸ و ۳۴/۲ درصد نسبت به سال تحصیلی قبل به ۱۱۴۴/۱ و ۱۳۰۸/۶ هزار نفر بالغ گردید.

در سال تحصیلی ۱۳۸۳-۸۴ در میان دانشجویان دانشگاهها و موسسات آموزش عالی دولتی تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری تعداد دانشجویان رشتههای «حقوق»، «علوم اجتماعی و رفتاری» و «امور اداری، بازرگانی و مدیریت» به ترتیب با ۱۱۰/۹، ۹۲/۸ و ۸۴/۶ درصد رشد بیشتر از سایر رشتهها افزایش داشت. در این سال رشتههای امور اداری، بازرگانی و مدیریت و علوم اجتماعی و رفتاری با داشتن سهمی به ترتیب معادل ۱۸/۰ و ۱۷/۴ بیشترین سهم را از کل دانشجویان دانشگاهها و موسسات آموزش عالی دولتی تحت پوشش وزارت علوم، تحقیقات و فناوری دارا بودند.

کل دانشجویان کشور

(نفر)

سهم (درصد)		درصد تغییر		سال تحصیلی		
۱۳۸۳-۸۴	۱۳۸۲-۸۳	۱۳۸۳-۸۴	۱۳۸۲-۸۳	۱۳۸۳-۸۴	۱۳۸۲-۸۳	
۵۵/۲	۴۸/۸	۴۶/۶	۱۴/۱	۱۳۵۴۲۷۹	۹۲۳۹۱۳	دانشگاهها و موسسات آموزش عالی دولتی (۱)
۳۱/۷	۲۶/۱	۵۷/۸	۱۹/۵	۷۷۸۶۴۳	۴۹۳۴۲۰	زن
۲۲/۵	۲۲/۸	۳۳/۷	۸/۵	۵۷۵۶۳۶	۴۳۰۴۹۳	مرد
۴۴/۸	۵۱/۲	۱۳/۵	۶/۷	۱۰۹۸۴۹۱	۹۶۸۲۰۶	دانشگاه آزاد اسلامی
۲۱/۶	۲۵/۵	۱۰/۱	۵/۴	۵۲۹۹۹۳	۴۸۱۵۹۰	زن
۲۳/۲	۲۵/۷	۱۶/۸	۸/۷	۵۶۸۴۹۸	۴۸۶۶۱۶	مرد
۱۰۰/۰	۱۰۰/۰	۲۹/۶	۱/۰	۲۴۵۲۷۷۰	۱۸۹۲۱۱۹	جمع

۱- شامل دانشجویان دانشگاه پیام نور نیز می باشد.

ماخذ: وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و دانشگاه آزاد اسلامی

بهداشت و درمان

براساس آمار سازمان نظام پزشکی در سال ۱۳۸۳ تعداد پزشکان، دندانپزشکان و داروسازان نسبت به سال قبل به ترتیب با افزایشی معادل ۶/۳، ۷/۲ و ۵/۵ درصد به ۸۵۱۸۲، ۱۶۷۳۶ و ۱۲۰۳۸ نفر رسید. در این سال نسبت جمعیت به پزشک، دندانپزشک و داروساز به ترتیب معادل ۸۳۲، ۴۲۷۳ و ۵۸۴۸ نفر بود که در مقایسه با سال قبل بیانگر بهبود شاخصهای بهداشتی در کشور می باشد.

در سال ۱۳۸۳ متوسط شاخص بهای دارو در مناطق شهری ۲۹۵/۹ بود، که با توجه به شاخص قیمت‌ها میزان ارزش واقعی داروی تولید داخل معادل ۲۲۴۳/۱ میلیارد ریال گردید که نسبت به سال گذشته ۱۲/۴ درصد کاهش داشت. همچنین در این سال ارزش واقعی داروی وارداتی با ۲۰/۹ درصد افزایش نسبت به سال قبل به رقم ۹۵۴۵/۸ میلیارد ریال بالغ گردید. مصرف سرانه دارو در این سال حدود ۱۳۸۲۰۲ ریال بود که نسبت به سال قبل افزایشی معادل ۱۸/۵ درصد را نشان می دهد. با در نظر گرفتن شاخص بهای دارو، ارزش واقعی مصرف سرانه دارو به ۴۶۰۲۹/۷ ریال بالغ گردید که نسبت به سال قبل ۳۸/۲ درصد افزایش داشت. در سال ۱۳۸۳ میزان ارز مصرفی در صنعت داروسازی و نیز ارز مصرفی برای واردات دارو به ترتیب معادل ۲۶۰ و ۴۰۰ میلیون دلار بود که در مقایسه با ارقام مشابه سال قبل به ترتیب ۱۶/۱ درصد کاهش و ۲۷/۸ درصد افزایش داشت.

تامین اجتماعی

تامین اجتماعی حمایتی

در سال ۱۳۸۳ تعداد افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره) با ۰/۹ درصد کاهش نسبت به سال قبل به ۵۹۷۶ هزار نفر رسید که ۱۹۰۷ هزار نفر از این تعداد را مددجویان موردی تشکیل دادند. شایان ذکر است از سال ۱۳۸۱ مسئولیت بیمه اقشار نیازمند از کمیته امداد امام خمینی منتزع و به سازمان بیمه خدمات درمانی محول شد. این امر موجب کاهش افراد تحت پوشش این کمیته در این سال نسبت به سال قبل گردید.

در سال مورد بررسی میزان کمکهای پرداختی کمیته امداد امام خمینی (ره) با افزایشی معادل ۶۶/۱ درصد به ۱۰۱۰۰/۱ میلیارد ریال رسید. کمکهای پرداختی کمیته امداد شامل مستمری طرحهای مددجویی^(۱)، شهید رجایی^(۲) و هزینه خدمات جانبی بوده است. هزینه خدمات جانبی شامل هزینه خدمات مسکن و ساختمان، هزینه خدمات بیمه و درمان، خدمات خودکفایی و اشتغال، تهیه و تامین جهیزیه و هزینه های خدمات فرهنگی و آموزشی و سایر خدمات جانبی کمیته امداد به افراد نیازمند و واجد شرایط می باشد.

افراد تحت پوشش کمیته امداد امام خمینی (ره) و میزان کمکهای پرداختی

درصد تغییر		سال			
۱۳۸۳	۱۳۸۲	۱۳۸۳	▲ ۱۳۸۲	۱۳۸۱	
-۰/۹	-۰/۱	۵۹۷۶	۶۰۳۰	۶۰۳۸	کل افراد تحت پوشش (هزار نفر)
-۰/۶	-۲/۸	۴۰۳۳	۴۰۵۶	۴۱۷۴	مددجویان دائمی
-۰/۲	-۲/۷	۲۵۵۳	۲۵۵۸	۲۶۲۹	طرح مددجویی (۱)
-۱/۲	-۳/۰	۱۴۸۰	۱۴۹۸	۱۵۴۵	طرح شهید رجایی
-۲/۲	۵/۶	۱۹۰۷	۱۹۵۰	۱۸۴۶	مددجویان موردی
۵۰/۰	۳۳/۳	۳۶	۲۴	۱۸	طرح بیمه اقشار نیازمند
۶۶/۱	۵/۸	۱۰۱۰۰/۱	۶۰۸۲/۴	۵۷۴۹/۹	میزان کمکهای پرداختی (میلیارد ریال)
۱۰۶/۲	-۳/۴	۲۶۸۰/۷	۱۳۰۰/۳	۱۳۴۶/۴	مستمری طرح مددجویی
۱۱۴/۰	-۸/۱	۱۷۵۴/۰	۸۱۹/۵	۸۹۱/۷	مستمری طرح شهید رجایی
۴۳/۰	۱۲/۸	۵۶۶۵/۴	۳۹۶۲/۶	۳۵۱۱/۸	سایر هزینه ها

ماخذ: کمیته امداد امام خمینی (ره) - ۱- طرح مددجویی بر حسب اعلان سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور جایگزین «طرح مددجویان عادی» گردیده است.

۱- (طرح مددجویی) ایتام، زنان، بی سرپرست، معلولان، از کارافتادگان و ... را مورد پوشش حمایتی قرار می دهد.

۲- (طرح شهید رجایی) سالمندان نیازمند روستایی و عشایری را مورد حمایت قرار می دهد.

تامین اجتماعی بیمه‌ای

سازمان تامین اجتماعی، کارگران و کارمندان تحت پوشش قانون کار را از طریق طرحهای مشارکت اجباری و افراد خویش فرما را از طریق ترتیبات قراردادی تحت پوشش خدمات این سازمان قرار می‌دهد.

تعداد بیمه‌شدگان اصلی سازمان تامین اجتماعی در سال ۱۳۸۳ با افزایشی معادل ۱/۶ درصد نسبت به سال قبل به ۷۱۶۱/۹ هزار نفر رسید. از این تعداد ۸۵/۵ درصد شاغل در کارگاه و ۱/۹ درصد (حدود ۱۳۳/۵ هزار نفر) بیکار بوده و از بیمه بیکاری استفاده نمودند که نسبت به سال گذشته حدود ۱۷۰۰ نفر بیشتر بوده است. مابقی به میزان ۱۲/۶ درصد شامل بیمه‌شدگان اختیاری، مشاغل آزاد و کامیون‌داران و کارکنان بخش بیمه‌ای بوده‌اند.

در این سال ۱۳/۷ درصد بیمه‌شدگان اصلی در بخش دولتی و ۸۶/۳ درصد در بخش غیردولتی بودند. همچنین از میان بیمه‌شدگان اصلی سازمان تامین اجتماعی ۸/۸ درصد را زنان و ۹۱/۲ درصد را مردان تشکیل می‌دادند. در سال ۱۳۸۳ تعداد مستمری بگیران اصلی بازنشسته با ۷/۰ درصد افزایش نسبت به سال قبل به ۵۵۸ هزار نفر و تعداد مستمری بگیران اصلی از کارافتاده با ۷/۱ درصد کاهش به حدود ۷۳/۰ هزار نفر رسید. در سال مورد گزارش کلیه افراد تحت پوشش سازمان تامین اجتماعی اعم از بیمه‌شدگان، مستمری بگیران و وابستگان آنان با کاهشی معادل ۱/۹ درصد نسبت به سال ۱۳۸۲ به حدود ۲۷/۵ میلیون نفر رسید.

سازمان بیمه خدمات درمانی که تحت پوشش وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی است، کارکنان دولت و افراد تحت پوشش آنها، روستاییان و خویش فرمایان را در مقابل هزینه‌های پزشکی بیمه می‌نماید.

در سال مورد بررسی تعداد افراد تحت پوشش سازمان بیمه خدمات درمانی با ۳/۳ درصد افزایش نسبت به سال قبل به ۳۸/۹ میلیون نفر بالغ گردید که حدود ۵۷/۵ درصد کل جمعیت کشور را پوشش داده است. از کل افراد تحت پوشش سازمان مذکور ۱۷/۸ درصد به کارکنان دولت و افراد تحت پوشش آنها، ۰/۶ درصد به «خویش فرمایان» (صاحبان مشاغل آزاد و مستقل)، ۴/۰ درصد به سایر اقشار، ۱۶/۷ درصد مربوط به خویش فرمایان بستری شهری، ۶۰/۹ درصد نیز به روستائیان اختصاص داشت. همچنین با اجرای قانون بیمه همگانی در روستاهای کشور از سال ۱۳۷۷، کلیه روستائیان الزاماً تحت پوشش بیمه خدمات درمانی قرار گرفته‌اند.

ب- دوره برنامه سوم

طی دوره برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمعیت کشور با متوسط رشد سالانه‌ای برابر ۱/۶ درصد از ۶۳/۵ میلیون نفر در سال ۱۳۷۹ به ۶۷/۷ میلیون نفر در سال ۱۳۸۳ افزایش یافت. پیش بینی برنامه سوم برای سالهای مذکور بالاتر از ارقام فوق قرار داشت و به ترتیب معادل ۶۳/۹ و ۶۸/۲ میلیون نفر بود. کاهش نرخ باروری زنان و نیز بازگشت برخی از پناهندگان (عمدتاً پناهندگان افغانی) به کشورهای خود در کاهش نرخ جمعیت کشور موثر بود. براساس آخرین برآوردهای جمعیتی نسبت جنسی جمعیت در طول سالهای برنامه در حد ۱۰۳ درصد ثابت بود یعنی به ازای هر ۱۰۰ نفر زن، ۱۰۳ نفر مرد وجود داشته است. به این ترتیب طی دوره مورد بررسی ۵۰/۷ درصد جمعیت کشور را مردان و ۴۹/۳ درصد بقیه را زنان تشکیل داده است. همراه با کاهش میزان مولید در کشور که به دلایل مختلف از جمله بالارفتن میانگین سن ازدواج و ارتقای میزان با سوادی و سطح آگاهیهای اجتماعی صورت گرفته است، میانگین سنی جمعیت کشور از ۲۵/۸ سال در سال ۱۳۷۹ به ۲۷ سال در سال ۱۳۸۳ افزایش داشت. در برنامه سوم پیش بینی گردیده بود ضریب جوانی جمعیت یعنی نسبت جمعیت کمتر از ۱۵ سال به کل جمعیت از ۳۳/۶ درصد در سال ۱۳۷۹ به ۲۹/۴ درصد در سال ۱۳۸۳ کاهش یابد. آخرین برآوردهای جمعیتی نمایانگر کاهش این ضریب از ۳۳/۳ درصد به ۲۵/۶ درصد در سالهای فوق‌الذکر می‌باشد. همچنین در برنامه سوم میزان جمعیت بالقوه فعال

(۶۴-۱۵ سال) کشور در سالهای ۱۳۷۹ و ۱۳۸۳ به ترتیب ۳۹/۴ و ۴۴/۹ میلیون نفر پیش بینی گردیده بود که آخرین برآوردهای جمعیتی حاکی از ارقام ۳۹/۴ و ۴۵/۱ میلیون نفر می‌باشد. شایان ذکر است در برنامه سوم میزان جمعیت کمتر از ۱۵ سال به ترتیب ۲۱/۵ و ۲۰ میلیون نفر برای سالهای ۱۳۷۹ و ۱۳۸۳ پیش‌بینی گردیده بود. در حالی‌که آخرین برآوردهای جمعیتی حاکی از ارقام ۲۱/۲ و ۱۹/۳ میلیون نفر برای سالهای فوق‌الذکر می‌باشد. به این ترتیب در مقایسه با پیش‌بینی‌های برنامه عمدتاً تغییرات جمعیتی در گروه سنی زیر ۱۵ سال وجود داشته است. در طی دوره ۸۳-۱۳۷۹ جمعیت شهری کشور از ۴۰/۶ میلیون نفر به ۴۴/۹ میلیون نفر افزایش داشت در حالی‌که جمعیت روستایی کشور در همین مقاطع از ۲۲/۹ میلیون نفر به ۲۲/۷ میلیون نفر کاهش یافت. افزایش میزان مهاجرت روستاییان به شهرها از یکسو و نیز تبدیل برخی روستاها به شهر و پیدایش شهرهای جدید از سوی دیگر، مهمترین عوامل افزایش جمعیت شهری می‌باشد. لازم به توضیح است که تعداد نقاط شهری از ۶۱۴ نقطه براساس سرشماری سال ۱۳۷۵ به ۹۸۱ نقطه در سال ۱۳۸۳ افزایش داشته است.

برنامه سوم توسعه در شرایطی تدوین و به تصویب رسید که نرخ بیکاری افزایش یافته بود، لذا در این برنامه ضرورتها و چالشهای اساسی مانند افزایش مشارکت اجتماعی و ایجاد اشتغال برای کاستن از نرخ بیکاری مورد توجه قرار گرفته است. فصل ششم از حوزه‌های فرابخشی قانون برنامه سوم به طور ویژه به سیاستهای اشتغال اختصاص یافته است. این فصل عمدتاً معطوف به سیاستهای فعال‌سازی بازار کار و کاهش نرخ بیکاری در طول برنامه سوم توسعه بوده است.

براساس برآوردهای سازمان مدیریت و برنامه ریزی کشور متوسط عرضه و تقاضای نیروی کار طی سالهای ۸۳-۱۳۷۹ به ترتیب ۶۲۴ و ۵۸۵ هزار نفر در سال بود. این ارقام در مقایسه با ارقام متناظر پیش‌بینی شده در برنامه که به ترتیب ۷۳۵ و ۷۶۵ هزار نفر بود، کمتر می‌باشد. همچنین در طول برنامه سوم توسعه سیاستهای اشتغال‌زایی دولت با هدف کاهش نرخ بیکاری، کاهش عدم تعادل‌های منطقه‌ای بازار کار، ارتقاء سطح کیفی نیروی کار و گسترش حمایت از بیکاران به مورد اجرا گذارده شد. عملکرد اقتصاد ایران در طول دوره برنامه سوم حاکی از کاهش نرخ بیکاری از ۱۴/۳ درصد در سال ۱۳۷۹ به ۱۰/۳ درصد در سال ۱۳۸۳ می‌باشد^(۱).

منابع رشد اشتغال در برنامه سوم توسعه اقتصادی عمدتاً در برگیرنده رشد تولید ناخالص داخلی، اعطای تسهیلات و جوه اداره شده، اجرای طرح ضربتی اشتغال، استفاده از سازوکار تجهیز منابع بانکی برای فعالیتهای اشتغال‌زا بوسیله اعطای یارانه سود و کارمزد تسهیلات در بخشهای مختلف و اجرای طرحهای تولیدی با استفاده از منابع حساب ذخیره ارزی بود. شایان ذکر است در برنامه سوم برای نخستین بار، کاهش هزینه‌های نیروی کار از طریق تخفیف حق بیمه سهم کارفرما، کاهش مالیات کارفرمایان و همچنین پرداخت تسهیلات ارزان قیمت به منظور استخدام نیروی کار مورد توجه قرار گرفت (مواد ۴۹، ۵۴، ۵۵ و ۵۶ قانون برنامه سوم).

همچنین از دیگر سیاستهای برنامه سوم در حوزه اشتغال، اخراج نیروی کار خارجی غیر مجاز از کشور با هدف ایجاد فرصتهای شغلی بیشتر برای نیروی کار ایرانی بود (ماده ۴۸). میزان ثمر بخشی این ماده با توجه به وضعیت نه چندان مناسب کشور افغانستان و تعهدات بین‌المللی در عمل چندان قابل توجه نبود. همچنین درخصوص موضوع اعزام نیروی کار ایرانی به خارج از کشور (ماده ۵۳ قانون برنامه سوم) اگرچه انعقاد یادداشت تفاهم و پروژه همکاری با برخی کشورها صورت گرفته و برنامه همکاری مشترک با سازمان بین‌المللی کار تدوین گردیده است، لیکن در کل از نظر عملکرد پیشرفت قابل توجهی نداشته است. عمده‌ترین دلایل عدم ثمر بخشی مطلوب این ماده را می‌توان عدم شفافیت در چگونگی رویکردهای تعاملی و رابطه با کشورهای جهان، عدم سرعت در انتخاب و انتصاب وابستگان کار در کشورهای هدف و مهاجرپذیر و محدود بودن پذیرش نیروی کار از سوی کشورهای پذیرنده دانست.

۱- رقم سال ۱۳۸۳ مربوط به سه ماهه سوم این سال می‌باشد.

طی دوره برنامه سوم توسعه تعداد کل دانش آموزان با متوسط کاهشی معادل $3/9$ درصد از $18/9$ میلیون نفر در سال 1379 به $15/8$ میلیون نفر در سال پایانی برنامه رسید. همچنین جمعیت دانش آموزی در مقاطع ابتدایی، راهنمایی و دبیرستان طی دوره برنامه سوم به طور متوسط به ترتیب $5/6$ ، $3/4$ و $5/8$ درصد کاهش نشان داد. کاهش نرخ رشد دانش آموزان در طی سالهای برنامه ناشی از سیاستها و برنامه‌های کنترل جمعیت در سالهای قبل از برنامه بود که با کاهش نرخ رشد جمعیت در آن سالها، جمعیت دانش آموزی در طی دوره برنامه را تحت تاثیر قرار داد.

یکی از جهت‌گیریهای برنامه سوم در بخش آموزش و پرورش افزایش مشارکت مردم و تقویت بخش خصوصی در آموزش و پرورش می‌باشد. در این ارتباط شایان ذکر است تعداد کل دانش‌آموزان مدارس غیرانتفاعی بدون احتساب دانش‌آموزان بزرگسال از $853/4$ هزار نفر در سال 1379 به $992/9$ هزار نفر در سال 1383 افزایش داشت و سهم آنان از کل دانش‌آموزان (بدون احتساب بزرگسالان) از $4/8$ درصد در سال 1379 به $6/5$ درصد در سال 1383 افزایش یافت.

طی دوره برنامه سوم نسبتهای «دانش آموز به مدرسه»، «دانش آموز به کلاس» و «دانش آموز به معلم» که از جمله شاخصهای کیفیت آموزشی می‌باشند به ترتیب از $145/7$ ، $27/3$ و $18/8$ در سال تحصیلی $1379-80$ به $111/9$ ، $24/2$ و $17/3$ در سال 1383 رسید که عمدتاً بهبود وضعیت شاخصهای فوق ناشی از کاهش تعداد دانش‌آموزان می‌باشد.

تعداد بی‌سوادان و کم‌سوادان تحت پوشش فعالیت نهضت سوادآموزی طی دوره برنامه از 847 هزار نفر در سال 1379 به 1056 هزار نفر در سال 1383 افزایش یافت این افراد در چهار دوره آموزشی مقدماتی، تکمیلی، پایانی و پنجم بزرگسال به سوادآموزی پرداخته‌اند، همچنین طی دوره پنجساله برنامه سوم نسبت باسوادی در جمعیت 6 ساله و بالاتر از $84/4$ درصد در سال 1379 به $86/5$ درصد در سال پایانی برنامه افزایش یافت، که حاکی از موفقیت سیستم آموزشی کشور در زمینه مبارزه با بیسوادی می‌باشد.

طی دوره برنامه سوم تعداد دانشجویان دانشگاهها و موسسات آموزش عالی دولتی (با احتساب دانشجویان دانشگاه پیام نور) با رشد سالانه $14/8$ درصد از $679/0$ هزار نفر در سال تحصیلی $79-1378$ به $1354/3$ هزار نفر در سال تحصیلی $84-1383$ افزایش یافت.

طی دوره برنامه سوم تعداد پزشکان، دندان‌پزشکان، داروسازان به ترتیب از 67046 ، 12926 و 9774 نفر در سال 1379 به 85182 ، 16736 و 12038 نفر در سال 1383 افزایش داشت. به این ترتیب نسبت جمعیت به پزشک، دندانپزشک و داروساز نیز به ترتیب از 953 ، 4941 و 6534 نفر در سال 1379 به 832 ، 4273 و 5848 نفر در سال 1383 رسید. نسبت جمعیت به تخت بیمارستانی که یکی از شاخصهای مهم بخش بهداشت و درمان می‌باشد در سال 1379 برابر 601 (یک تخت بیمارستانی به ازای هر 601 نفر جمعیت) بود که این میزان در سال 1383 ثابت ماند.